

Notitie LerarenBrigade – Nationale DenkTank

Ontwikkeling nieuw verbeterprogramma basisscholen ter verbetering van kwaliteit van onderwijs aan kinderen uit zwakkere sociaaleconomische milieus

Analyse

De kansen die kinderen (later in het leven) krijgen hangen sterk samen met hun schoolprestaties. Factoren die hierbij een rol spelen zijn aangeboren factoren, gezinsfactoren en factoren binnen het onderwijs. Om ieder kind zoveel mogelijk gelijke kansen te geven, zou het onderwijs in staat moeten zijn om verschillen tussen kinderen van verschillende achtergronden deels op te vangen of te verkleinen. In recente publicaties worden ernstige zorgen geuit of het Nederlandse onderwijs hier op dit moment wel voldoende tot in staat is.^{1 2}

Een factor die sterk geassocieerd is met schoolprestaties van kinderen is de afkomst van kinderen; het sociaal milieu waarin kinderen opgroeien en de rol van de ouders. De onderwijsraad noemde in 2001 opleiding van de ouders de beste voorspeller voor het latere schoolsucces van kinderen in Nederland.³ Al op jonge leeftijd ontstaan er verschillen tussen kinderen van ouders met verschillende sociaal economische status (SES). Zo blijkt uit onderzoek dat er een relatie bestaat tussen de SES van de ouders en het aantal woorden dat een kind op jonge leeftijd hoort. Daarnaast wordt ook al op jonge leeftijd een verschil in woordenschat van kinderen gezien.⁴

Aan het einde van de basisschool scoren kinderen met ouders met een hoge SES beter op de Cito eindtoets dan kinderen van ouders met een lage SES.⁵ Hetzelfde wordt terug gezien in cijfers van het Ministerie van Onderwijs die laten zien dat de relatie tussen de SES van ouders en de schoolprestaties van kinderen ook binnen het voortgezet onderwijs duidelijke aanwezig is. Zo zitten kinderen van ouders die binnen het hoogste inkomenskwartiel vallen bijna vier keer zo vaak op het vwo gaan dan kinderen van ouders die in het laagste inkomenspercentiel vallen. Andersom zie je dat kinderen uit het laagste kwartiel vijf keer vaker naar vmbo-bl gaan.⁶ Ook in het hoger onderwijs zie je deze trend terug en bestaat er een relatie tussen het inkomen van de ouders en het niveau van het vervolgonderwijs.⁷

Er is een grote groep scholen in Nederland met leerlingen uit zwakkere achtergronden die fantastisch onderwijs bieden. Maar er is ook een groep scholen met een dergelijke leerlingenpopulatie die hier niet toe in staat is, dit is onze doelgroep. Dit komt bijvoorbeeld door een hoog verloop onder leraren, veel ziekteverzuim en vermoeidheid onder leraren, gebrek aan structuur en ondersteuning binnen de school of problemen in de omgeving van deze leerlingen die een effect hebben op hun leercapaciteit. Kwetsbare leerlingen uit zwakkere achtergronden krijgen dus niet altijd het beste onderwijs. Dit is

¹ W.H. Schmidt, N.A. Burroughs, P. Zoido, and R Houang. The Role of Schooling in Perpetuating Educational Inequality: An International Perspective. Educational Researcher, 2015.

² Volkskrant 16 oktober 2015: Onderwijs trekt kinderen uit hoger milieu voor.

³ Onderwijsraad. Met het oog op onderwijsachterstanden: Studie. Den Haag, 2001.

⁴ B. Hart and T.R. Risley. The Early Catastrophe. The 30 Million Word Gap at Age 3. American Educator Spring 2003.

⁵ CBS. Kinderen van stiefouder scoren lager op Cito-toets. Webmagazine, maandag 15 april 2013 9:30. Beschikbaar via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-3815-wm.htm>

⁶ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Kerncijfers 2007 – 2011 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

⁷ B. Kazemier. Ouderlijk inkomen en deelname aan het hoger onderwijs. Centraal Bureau voor de Statistiek Beschikbaar via: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/A2EF3D60-A8BD-49B3-AA78-AF64979A8DDD/0/2013vakperstemaart.pdf>

schrijnend, aangezien deze leerlingen al minder meekrijgen vanuit huis en het onderwijs vervolgens ook niet in staat is hen naar een ontwikkelniveau te brengen waarin zij dezelfde kansen krijgen als leerlingen uit hogere sociaaleconomische milieus. In bredere zin zien we dat juist leerlingen met een zwakke sociale, culturele of cognitieve achtergrond meer afhankelijk zijn van de kwaliteit van het onderwijs.⁸

De Inspectie van het Onderwijs gebruikt een corrigerende factor gebaseerd op de samenstelling van de leerlingenpopulatie (opleidingsniveau ouders) in haar oordeel over de leerprestaties van kinderen. Deze gecorrigeerde leerprestaties spelen vervolgens een zeer belangrijke rol in haar oordeel. Het feit dat onderwijs in Nederland niet in staat is het effect van verschillen in thuissituaties van kinderen weg te nemen wordt dus ook door de overheid niet betwist.

Goede ondersteuning van deze kwetsbare groep leerlingen vraagt om goede ondersteuning vanuit de school en dus om enorm sterke leraren. Onder andere door de eerder genoemde problematiek die speelt op sommige scholen is het aannemelijk dat deze groep kwetsbare leerlingen niet altijd de sterkste leerkrachten voor de klas heeft staan. Vaak zijn het invallers of onervaren leerkrachten die voor de moeilijkste klassen komen te staan. Dit voorstel heeft als doel het onderwijs aan kwetsbare leerlingen op doelgroepscholen te verbeteren door investering in het lerarenteam. Want het is de leerkracht die cruciaal is en uiteindelijk het verschil maakt voor de leerling.

Schoolbesturen zijn zelf verantwoordelijk voor het bewaken van de onderwijskwaliteit en het personeelsbeleid. Echter, we zien in de praktijk dat er scholen zijn die hier hulp bij kunnen gebruiken. Deze scholen kampen vaak met veelzijdige problemen en zijn op eigen kracht niet in staat het onderwijs te verbeteren. Huidige verbeterprogramma's maken vaak niet voldoende gebruik van de verbetercapaciteit en expertise van leraren en leunen sterk op externe onderwijsadviseurs.

Voorstel

Dit voorstel pleit voor de verdere ontwikkeling van een verbeterprogramma gericht op het verbeteren van de onderwijskwaliteit. Het verbeterprogramma zou zich specifiek richten op scholen in het primair onderwijs met achterblijvende prestaties en leerlingenpopulatie met een concentratie van kinderen uit zwakkere sociaaleconomische milieus.

Verbeterprogramma

Het verbeterprogramma (de 'LerarenBrigade') geeft d.m.v. tijdelijke ondersteuning door sterke extra leerkrachten een impuls aan basisscholen met een vermoeid lerarenteam en groot aandeel leerlingen uit lage sociaaleconomische milieus. Deze extra leerkrachten komen uit een regionale pool van sterke leraren. Het onderwijs wordt verbeterd door een investering in het lerarenteam op scholen waar dat gewenst is.

De LerarenBrigade detacheert drie leraren op een school die er vervolgens twee jaar gedetacheerd werkzaam zijn (e.e.a. afhankelijk van specifieke context school). Deze drie leraren bieden gezamenlijk drie FTE aan arbeid, waarvan er slechts twee FTE ingevuld worden als reguliere leerkracht. Hierdoor is er dus één FTE beschikbaar voor ondersteunende werkzaamheden, zoals het invoeren van structurele verbeteringen.

⁸ Dronkers, J., Ruggengraat van ongelijkheid, beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen

Deze leraren kunnen op meerdere wijzen een duurzame bijdrage leveren aan de onderwijskwaliteit op een doelgroepschool. Door middel van co-teaching kunnen eventuele achterstanden effectief worden bijgewerkt, maar kunnen leraren ook van elkaar leren en zo werken aan de professionele ontwikkeling. Hierdoor snijdt het mes aan twee kanten. Daarnaast is het opbouwen van structurele verbeteringen op de school cruciaal. Een voorbeeld hiervan is het verduurzamen van de ouder-school relaties, maar ook uit het op orde helpen maken van zorgstructuren, (gedrags)protocollen en het helpen bij de ontwikkeling en implementatie van de missie en visie van de school.

Het is aannemelijk dat de LerarenBrigade inspringt wanneer er een vacature is ontstaan op de school, netto zorgt dit dus voor twee FTE extra mankracht en de daarbij behorende extra personeelslasten. Om tot een maximale opbrengst te komen zou het goed zijn als de drie leraren van de LerarenBrigade elk een specialistische rol hebben in het team. Voor de LerarenBrigade zouden wij een aantal verschillende trainingen aan willen bieden, deze zouden dan toe sturen naar een specialisatie. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan specialisatie in pedagogisch-didactisch handelen of het bijwerken van taalachterstanden. Een specialisatie kan bijvoorbeeld ook het vormgeven van cultuurveranderingen op scholen of het goed ondersteunen van andere leraren zijn.

Niet elke school zal in aanmerking komen voor de LerarenBrigade. Momenteel stellen wij selectie voor op basis van een combinatie van drie indicatoren: (1) het percentage gewichtenleerlingen, (2) de verbetercapaciteit van de huidige leraren en (3) de leerprestaties op de eindtoets en tussenmetingen ten opzichte van de door de Inspectie geïdentificeerde verwachtingsbandbreedte. Deze verwachtingsbandbreedte wordt gebaseerd op het percentage gewichtenleerlingen. Een school die een lage verwachting heeft (dus een relatief groot percentage gewichtenleerlingen) en zelfs op basis van die verwachting onder de maat presteert komt in onze ogen in aanmerking voor dit verbetertraject. We hopen vervolgens de leerprestaties te kunnen ophogen zodat de school vervolgens aan de bovenkant van de verwachtingsbandbreedte scoort. In eerste instantie zouden we prioriteit geven aan scholen met een zeer hoog percentage gewichtenleerlingen. We verwachten hiermee een doelgroep te hebben van zo'n 5% van de basisscholen (~ 350 scholen).

Dit is (nog) geen perfect selectie criterium, maar heeft als voordeel dat het redelijk werkbaar is. We selecteren scholen dus niet op basis van hun toezichtsarrangement zoals bepaald door de Inspectie. Er bestaan bijvoorbeeld ook scholen in het basisarrangement die een zeer moeilijke leerlingenpopulatie kennen en laag scoren. Door de correcties van de Inspectie op basis van de verwachtingen vallen zij vervolgens (terecht) in het basisarrangement. Dit betekent echter niet dat we als maatschappij altijd tevreden moeten zijn met de geboden onderwijskwaliteit aan deze kwetsbare leerlingen.

Voor leerkrachten biedt de LerarenBrigade een doorgroeimogelijkheid en een nieuwe uitdaging. Mocht een leerkracht na jarenlange ervaring slechts beperkte uitdaging ondervinden in de huidige functie, kan hij/zij momenteel of het management ingaan, uitstromen of zonder uitdaging op de huidige plek blijven. De LerarenBrigade biedt hiervoor een nieuwe uitdaging voor leerkrachten die hieraan toe zijn. Ook krijgen de leerkrachten van de LerarenBrigade extra training en ontwikkeling wat het programma nog aantrekkelijker zal maken voor leerkrachten. Daarnaast is de bredere pool van de LerarenBrigade een leuk netwerk van goede leerkrachten met een vergelijkbare visie.

De LerarenBrigade zal een (kleinschalig) bureau nodig hebben ter ondersteuning van de werkzaamheden van de leraren van de LerarenBrigade. Te denken valt aan bijvoorbeeld juridische zaken (zoals arbeidscontracten en afspraken met schoolbesturen), selectie van scholen en leraren en

de ontwikkeling van criteria hiervoor en het faciliteren van begeleiding en training van de leerkrachten. Verder is een analyse en implementatie methodiek nodig die generiek toepasbaar is door leerkrachten van de Brigade op de scholen waar ze werkzaam zijn.

Randvoorwaarden

Een cruciale voorwaarde voor het goed functioneren van dit verbeterprogramma is de omarming van het verbetertraject door de schooldirecteur en het huidige lerarenteam. Om dit te bewerkstelligen zal het plan dus flexibel moeten zijn. Door maatwerk te bieden gebaseerd op de context, behoeften en krachten van een specifieke school zal het programma op verschillende manieren goed kunnen aarden op scholen. Wij gaan ervan uit dat verbetertrajecten niet per definitie weerstand oproepen binnen een school. Vaak zijn leerkrachten en schooldirecteuren zich goed bewust van de problemen die spelen, maar missen zij de tijd en slagkracht om hier daadkrachtig naar te handelen. Vaak hebben zij ook behoefte aan hulp. Het gaat dus om de wijze waarop een verbetertraject wordt aangekondigd en geïmplementeerd. Door dit op collegiale wijze in teamverband te doen met huidige leerkrachten van een school en leerkrachten van de LerarenBrigade verwachten wij dat de weerstand binnen scholen beperkt zal zijn. Desalniettemin blijft het een belangrijk aandachtspunt.

Verder zijn concrete doelen en monitoring van deze doelen belangrijk om de effectiviteit van de LerarenBrigade te kunnen beoordelen. Aangezien het een tijds- en kapitaalintensief verbeterprogramma zal zijn is het belangrijk om goed zicht te houden op de gerealiseerde verbetering van de onderwijskwaliteit. Ook zullen heldere afspraken tussen scholen en de organisatie van de LerarenBrigade nodig zijn om verantwoordelijkheden en verwachtingen goed te kunnen duiden.

Een andere belangrijke randvoorwaarde is een selectie van scholen op basis van objectieve standaarden. Verder is het zaak voldoende sterke leerkrachten aan te trekken en deze vervolgens ook te kunnen selecteren uit de aanmeldingen. Deze moeten vervolgens adequaat getraind en ondersteund worden om hen in staat te stellen de gestelde doelen in het verbetertraject te realiseren. Hierbij moet er voldoende aandacht en ruimte binnen het trainingsprogramma zijn voor de individuele behoeften van de leerkracht. Deze trainingen moeten ook van hoge kwaliteit zijn om toegevoegde waarde te hebben. Hiervoor zal samenwerking met lerarenopleidingen gezocht moeten worden.

Tot slot zijn de arbeidscondities van leerkrachten van de LerarenBrigade een belangrijk aandachtspunt. Biedt de LerarenBrigade hen een baangarantie aangezien leerkrachten een vast contract zullen opgeven om voor de LerarenBrigade te gaan werken? Krijgen zij ook een extra financiële beloning? Antwoord geven op deze vragen maar vooral ook helder en eerlijk hierover communiceren naar alle betrokken partijen zal belangrijk zijn in de uiteindelijke implementatie van de LerarenBrigade.

Verwacht effect

We verwachten dat de LerarenBrigade een duurzaam en significant effect kan hebben op het Nederlandse onderwijs. Voor een individuele school biedt het meerdere voordelen. Door de tijdelijke extra mankracht kunnen bestaande achterstanden relatief snel effectief aangepakt worden. Verder kunnen scholen door de extra mankracht, tijd en ruimte vinden en gebruiken om te werken aan structurele verbeteringen. Door een inhaalslag te maken, kan vervolgens lange tijd de kwaliteit van het onderwijs goed zijn én goed blijven. We verwachten niet dat drie leraren in staat zijn om in twee jaar tijd alle problemen effectief aan te kunnen pakken. Wel is de verwachting dat in ieder geval de

juiste richting ingeslagen kan worden, waardoor er vervolgens continu in kleine stappen verbeteringen doorgevoerd kunnen worden. Vaak missen scholen de rust, het overzicht en mankracht om zo'n impuls zelf te kunnen creëren. Dit verbeterprogramma ondersteunt scholen hierin.

Verder zal het verbeterprogramma ook bredere effecten kunnen hebben op het systeem. De problematiek op relatief zwakke scholen werkt vaak door in het hele onderwijssysteem. Door problemen vroeg in de onderwijsketen te ondervangen, kunnen uitval en afstroom in het VO verlaagd worden. Daarmee kunnen ook de daarmee gepaard gaande sociale problemen wellicht verminderd worden. Ook voor de arbeidsmarkt is het aantrekkelijk als burgers werkzaam kunnen worden op een niveau dat daadwerkelijk recht doet aan de talenten van het individu.

Ten slotte werkt de LerarenBrigade wezenlijk anders dan huidige verbetertrajecten en verwachten we daarmee dat het programma duurzamer zal zijn en een hogere kans van slagen heeft. Huidige verbetertrajecten gericht op het op orde brengen van onderwijskwaliteit ('van zwak naar goed') maken vaak gebruik van externe adviseurs. Dit roept vaak weerstand op onder leraren en maakt geen gebruik van de expertise die leerkrachten zelf hebben. Bij de LerarenBrigade vormen leraren zelf de 'externe adviseurs'. Hiermee behoudt je de kracht van een externe frisse blik, maar kan er ook collegiaal samen gewerkt worden aan de verbeteringen. We verwachten dat daardoor verbeteringen sneller en effectiever doorgevoerd kunnen worden. In het algemeen zijn snelle resultaten vaak niet duurzaam. Zeer korte en weinig intensieve verbeterprogramma's van de onderwijskwaliteit zijn in eerste instantie aantrekkelijk vanwege de relatief lage kosten. Echter, als de resultaten niet duurzaam zijn is de investering op lange termijn niet effectief. De LerarenBrigade biedt een intensiever verbetertraject waarmee de effecten ook intensiever en duurzamer zullen zijn. Hiermee worden uiteindelijk de randvoorwaarden gevormd voor verdere verbetering van de onderwijskwaliteit ('van goed naar beter'), met bijvoorbeeld initiatieven als Stichting LeerKRACHT.

Contact en verdere ontwikkeling

Deze notitie is slechts een ruwe schets van het voorgestelde verbeterprogramma. In samenspraak met alle relevante partijen zal het voorstel verder uitgewerkt moeten worden voordat het werkelijkheid kan worden. Ook zullen er zorgvuldig gemonitorde pilots moeten plaatsvinden om de effecten van de LerarenBrigade goed te onderzoeken.

Frank Westhoek (f.westhoek@nationale-denktank.nl, +31 6 41 71 85 94)

Thijmen Jessen (t.jessen@nationale-denktank.nl, +31 6 42 97 86 53).